

معیارهای کتاب تخصصی مطلوب در رشته زبان انگلیسی

منوچهر جمعفری گهر*

بهروز جمالوندی**

چکیده

اهمیت کتاب به عنوان عنصر لاینفک آموزش بر کسی پوشیده نیست. در این میان، کتابی مفید و مؤثر خواهد بود که معیارهای مطلوب را داشته باشد. در این تحقیق، تلاش شده است معیارهای یک کتاب خوب و جامع در رشته زبان انگلیسی در مقطع دانشگاهی، بازتعریف و ارائه گردد و به دنبال آن، کتابهای تخصصی دانشگاهی رشته زبان انگلیسی چاپ شده در انتشارات معتبر داخلی و خارجی با رجوع به معیارهای موردنظر در این مطالعه، ارزیابی شود. در این راستا، از میان ناشران داخلی: سازمان سمت، دانشگاه پیام نور، خط سفید، رهنما و زبانکده، هر کدام یک عنوان کتاب و از میان ناشران خارجی، انتشارات دانشگاه آکسفورد، کیمبریج، راتلج، بلکول و لانگمن نیز هر کدام یک عنوان کتاب انتخاب شده است؛ سپس بر اساس روش تحقیق تحلیل محتوا، کتابهای منتخب توسط ۲۰ داور مسلط به انجام پژوهش، ارزیابی شد. رویی و پایایی ابزار تحقیق (کرسول^۱، ۲۰۰۷) در سطح قابل قبولی گزارش شد. بررسی و ارزیابی کتابهای موردنظر نشان داد که در مجموع، کتابهای ناشران سرشناس بین‌المللی در مقایسه با ناشران داخلی، با معیارهای موردنظر در این پژوهش تطابق بیشتری داشت؛ اگرچه کتابهای ناشران ایرانی،

---

* دانشیار گروه زبان انگلیسی دانشگاه پیام نور تهران (Jafarigohar2007@yahoo.com) (نویسنده مسئول)

** دانشجوی دکتری، دانشگاه پیام نور تهران (behrouzjamalvandi@gmail.com)

1. Creswell

تاریخ پذیرش: ۹۷/۸/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۱/۲۰

پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۴۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۷، ص ۱۱۵-۹۰

در بسیاری جهات، از جمله هم‌خوانی با چارچوب یک کتاب خوب دانشگاهی در سطح قابل قبولی بودند، کاستی‌ها و نواقصی نیز در این زمینه مشاهده گردید که در بخش پایانی این تحقیق به آن‌ها پرداخته شد. یافته‌های پژوهش، لزوم توجه بیشتر نویسندگان و ناشران داخلی به بهبود سطح کیفی و محتوایی کتاب‌های تخصصی حوزه زبان انگلیسی و پوشش کاستی‌های آن‌ها را نشان می‌دهد.

کلید واژه‌ها

کتاب‌های تخصصی رشته زبان انگلیسی، معیارهای کتاب خوب دانشگاهی، ناشران معتبر داخلی، ناشران معتبر خارجی.

مقدمه

در قلمرو آموزش زبان انگلیسی به عنوان زبان دوم یا خارجی^۱، کاربرد کتاب از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. این موضوع همواره مورد تأیید و تأکید صاحب‌نظران و به طور ویژه پژوهشگران حوزه ارزیابی و تدوین محتوای آموزشی بوده است (اور^۲، ۱۹۹۶؛ تاملینسون^۳، ۲۰۰۱؛ کانینگورث^۴، ۱۹۹۵؛ کورتازی و جین^۵، ۱۹۹۰؛ گری^۶، ۲۰۰۲؛ هارمر^۷، ۲۰۰۱؛ هاروود^۷، ۲۰۰۵)؛ به عنوان نمونه، کانینگورث (۱۹۹۵) معتقد است که انتخاب کتاب مناسب حائز اهمیت فراوان است؛ چرا که نیازهای فراگیران، اهداف، روش‌ها و ارزش‌های برنامه آموزشی را منعکس می‌کند؛ بنابراین، کتاب مناسب بر اساس دیدگاه هاروود (۲۰۰۵) محصول سال‌ها پژوهش و گفت‌وگوی بین معلم، نویسنده و ناشر است. اکبری (۲۰۰۸) نیز معتقد است آنچه غالب معلمان آموزش می‌دهند و شیوه ارائه مطالب توسط آن‌ها را کتاب تعیین می‌کند. اور (۱۹۹۶) به محاسن استفاده از کتاب با اتکا به هفت دلیل اشاره دارد که عبارت‌اند از: چارچوب واضح، برنامه درسی، تمرین‌ها و متون آماده، اقتصادی بودن، راحت بودن، نقش راهنما برای معلم کم‌تجربه و مستقل بودن.

1. ESL/EF
2. Ur
3. Tomlinson
4. Cunningsworth
5. Cortazzi & Jin
6. Harmer
7. Harwood

کتاب از نگاه محققان و مؤلفان حوزه آموزش زبان با تعابیر مختلفی معرفی شده است؛ از جمله: به عنوان یک ایدئولوژی و نقشه راه (کورتازی و جین، ۱۹۹۹)، عنصر تفکیک‌ناپذیر فرایند آموزش (هاچینسون و تورس^۱، ۱۹۹۴)، ابزار ارزشیابی پیشرفت فراگیر (های کرافت^۲، ۱۹۹۸)، اعتبار بیشتر محتوای کتاب نسبت به محتوای معلم ساخته (شلدون، ۱۹۸۸)، منبع انعکاس اهداف از پیش تعیین شده یادگیری، عامل دلگرمی معلمان کم تجربه (اونیل^۳، ۱۹۸۲؛ کیتاو و کیتاو^۴، ۱۹۹۷؛ ویلیامز^۵، ۱۹۸۳) و سفیر فرهنگی (گری^۶، ۲۰۰۰).

امروزه نه تنها استفاده از کتاب‌های دانشگاهی در جای جای دنیا با استقبال فراوان همراه بوده، بلکه پیشرفت خیره‌کننده فناوری نیز دسترسی به کتاب را بیش از پیش تسهیل و تسریع کرده است. در کنار نسخه‌های چاپی، نسخه‌های دیجیتالی کتاب‌ها، امکان خرید آنلاین کتاب (برای نمونه، تارنمای آمازون) و استفاده از منابع موجود در کتابخانه‌های دیجیتال، مانند ساینس دیرکت و کویستا در سطح جهانی و کتابخانه دیجیتالی گیگا و کتابخانه ملی در ایران، نیز به روند انتخاب و کاربست مطالب مورد نیاز در امر آموزش، شتاب فزاینده‌ای بخشیده است. در این میان، موضوع اساسی، انتخاب کتابی است که تا حد امکان معیارهای منطبق با نیازهای یک حوزه یا رشته ویژه را داشته باشد؛ هرچند برخی از صاحب‌نظران معتقدند که هیچ کتابی کامل و جامع نیست، معیارهای ارزیابی در همه جای دنیا یکسان نمی‌باشد و مورد توافق همه پژوهشگران و کارشناسان مربوط نیست (مک‌دونو، شاو و ماسوهارا^۷، ۲۰۱۲). این اختلاف نظر ظاهراً امری اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا «نیازها، اهداف، سبک‌های یادگیری و عوامل دیگر از یک بافت به بافت دیگر متفاوت است» (تاملینسون، ۲۰۱۳: ۱۵)؛ بنابراین، با وجود گسترش فرایند جهانی شدن در همه عرصه‌ها، نباید از شرایط، ملزومات، ملاحظات و نیازهای ویژه هر منطقه جغرافیایی و به تبع آن، حوزه‌های تخصصی تر غافل ماند. این موضوع در زمینه تهیه و تولید محتوای آموزشی نیز صادق است.

با عنایت به اهمیت تدوین و انتخاب کتاب خوب و دارای ویژگی‌های لازم، به نظر می‌رسد که نیل به معیارهای جامع در زمینه ارزیابی کتاب و به دنبال آن، بررسی کتاب‌های زبان انگلیسی دانشگاهی بر اساس آن معیارها امری اجتناب‌ناپذیر است. این ضرورت، زمینه تهیه

1. Hutchinson & Torres
2. Haycroft
3. O'Neill
4. Kitao & Kitao
5. Williams
6. Gray
7. McDonough, Shaw & Masuhara

سیاهه‌ها و الگوهای گوناگون به منظور تدوین و ارزیابی محتوای آموزشی در چندین دهه گذشته را فراهم کرده است (اور، ۱۹۹۶؛ براون^۱، ۱۹۹۵؛ سلسه مورسیا^۲، ۱۹۹۱؛ شلدون^۳، ۱۹۸۸؛ کانینگ‌ورث، ۱۹۹۵). پژوهش حاضر با هدف تحقق دو موضوع اصلی صورت می‌گیرد: نخست، بررسی الگوها و سیاهه‌های مختلف در زمینه ارزیابی محتوای زبان انگلیسی و معرفی بایسته‌های یک کتاب زبان انگلیسی دانشگاهی؛ سپس بر اساس آن ویژگی‌ها، مطالعه تطبیقی کتاب‌های دانشگاهی رشته زبان انگلیسی چاپ ناشران معتبر ایرانی و بین‌المللی.

پیشینه پژوهش

در ارتباط با بررسی متون منتشر شده در حوزه زبان انگلیسی مربوط به رشته‌های غیرزبان انگلیسی، مطالعات متعددی در ایران صورت گرفته است (امیریان و توکلی، ۲۰۰۹؛ بالغی‌زاده و رحیمی، ۲۰۱۱؛ رضی، ۱۳۸۸؛ زین‌آبادی و بابان‌آبادی، ۱۳۹۶؛ سلیمانی و شفیعی‌خان، ۲۰۱۴؛ مزدایسنا و تحریران، ۲۰۰۸؛ منصوریان، ۱۳۹۲؛ یعقوبی‌نژاد، عطاردی و خلیلی، ۲۰۱۳). با این توصیف، بر اساس جست‌وجو در منابع گوناگون (گوگل اسکالر، ایران‌داک، گیگالیب و مگ‌ایران و ...) هیچ پژوهشی با هدف ارزیابی کتاب‌های تخصصی دانشگاهی رشته زبان انگلیسی و مقایسه آن با کتاب‌های مشابه چاپ خارج از کشور صورت نگرفته است. این موضوع بیانگر ضرورت و اهمیت انجام پژوهش در این زمینه است و موضوع دیگری که ضرورت انجام این پژوهش را توجیه می‌کند انتشار گسترده و کاربرد وسیع کتاب‌های مذکور است.

درآمدی بر تاریخچه تدوین کتاب‌های آموزش زبان انگلیسی

در خلال نیمه دوم قرن بیستم، همزمان با توسعه علم و نیاز به مشاغل گوناگون و همچنین گسترش روابط بین‌المللی، یادگیری زبان انگلیسی با محتوا، نیازها و اهداف گوناگون به همراه ضرورت تدوین محتوای آموزشی، وارد مرحله جدیدی شد. به طور کلی سه عامل مهم به عنوان منشأ اصلی ظهور زبان انگلیسی از دهه ۱۹۶۰ به بعد وجود دارد: مطالبات دنیای پیچیده جدید، انقلاب زبان‌شناسی و تأکید بر نیازهای فراگیر در آموزش (هاچینسون و واترز^۴، ۱۹۸۷). به تبع این تحولات، تدوین محتوای آموزشی با در نظر گرفتن نقش این عوامل سمت‌وسوی

1. Brown
2. Celce-Murcia
3. Sheldon
4. Waters

خاص پیدا کرد. گسترش آموزش زبان انگلیسی به عنوان زبان دوم یا زبان خارجی لزوم تدوین کتاب‌هایی متناسب با نیازها و منطبق با معیارهای مقبول را آشکار می‌کرد.

حوزه تدوین کتاب‌های تخصصی رشته زبان انگلیسی در سطح دانشگاهی تلاش دارد محتوای آموزشی متناسب با نیازهای فراگیران و مخاطبان خاص را تولید کند. این حوزه را هایلند^۱ (۲۰۰۶: ۱) این گونه تعریف می‌کند: «انگلیسی با هدف کمک به فراگیر در زمینه مطالعه و پژوهش در آن زبان». از نگاه بنش^۲ (۲۰۰۱)، محتوای آموزشی، یکی از ارکان اساسی تجزیه و تحلیل نیازها در تدوین کتاب‌های زبان انگلیسی تلقی می‌شود که این فرایند تجزیه و تحلیل شامل گردآوری اطلاعات در مورد موقعیت و بافت مقصد است. وی در تعریف جدید و جامع‌تر تجزیه و تحلیل نیازها با عنوان تجزیه و تحلیل نیازهای حقوق^۳، فراتر از سه عامل نیازها، مطالبات و فقدان (هاچینسون و واترز، ۱۹۸۷) به اهمیت توجه به درگیر کردن فراگیر و ایجاد تغییر می‌پردازد.

با توجه به جایگاه مهم کتاب و تبیین نقش‌های آن، همان‌طور که در مقدمه نیز اشاره شد، موضوع مهم و چالش‌برانگیز این است که یک کتاب خوب و جامع رشته زبان انگلیسی باید حائز چه ویژگی‌هایی باشد تا بتواند نیازهای مخاطب خود را پوشش دهد. در ادامه، به بررسی مهم‌ترین الگوها و معیارهای ارزیابی کتاب پرداخته می‌شود و به دنبال آن الگویی جدید با مراجعه به الگوهای موجود با هدف نیل به بایسته‌های یک کتاب خوب رشته زبان انگلیسی ارائه می‌گردد.

نگاهی به الگوها و چارچوب‌های تدوین و ارزیابی کتاب‌های دانشگاهی

به طور کلی، پژوهشگر در ارزیابی کتاب، با سه پرسش اساسی مواجه است: چه چیزی تأثیرگذار است؟ برای چه کسی؟ و در چه شرایطی؟ (پاوسون و تیلی^۴، ۱۹۹۷). ارزیابی کتاب و تدوین معیارهای مربوط به آن در خلال نیمه دوم قرن بیستم با ارائه چارچوب‌هایی نظیر طرح چهاربخشی تاکر^۵ (۱۹۷۵)، دیویسون^۶ (۱۹۷۶) و الگوهای دیگر آغاز شد. نظریه پردازان، محققان و کارشناسان آموزش زبان در طول چند دهه گذشته، مقوله تدوین

1. Hyland
2. Benesch
3. Rights needs analysis
4. Pawson & Tilley
5. Tucker
6. Davison

محتوا بر اساس ملاک‌ها و استانداردهای مختلف و ارزیابی کتاب را از زوایای گوناگون مورد مطالعه و پژوهش قرار داده‌اند. با وجود تنوع الگوها و معیارهای تدوین و ارزیابی کتاب، مشترکات فراوانی در این الگوها قابل مشاهده است؛ به عنوان مثال، ارزیابی درونی در چارچوب مک‌دونانو و شاو (۲۰۰۳) در مدل‌های قبلی با عنوان محتوا، فعالیت‌ها و آیتم‌های دیگر آمده (اور، ۱۹۹۶؛ کانینگ‌ورث، ۱۹۹۵) و ارزیابی بیرونی آن‌ها در دیگر الگوها با سرفصل‌هایی مانند ویژگی‌های فیزیکی کتاب بیان شده است.

ریورز^۱ (۱۹۸۱) در تدوین کتاب زبان به چند مقوله کلی اشاره کرده است که عبارت‌اند از: تناسب با موقعیت محلی، تناسب با نیازهای فراگیر/ معلم، ملاحظات مربوط به محتوای زبانی، سازماندهی مطالب، گنجانیدن فعالیت‌های مناسب، ملاحظات عملی و شاخص لذت‌بخش بودن. ویلیامز (۱۹۸۳) توجه به عامل روش تدریس مدرن آموزش زبان دوم در کتاب‌های تخصصی زبان را مهم ارزیابی کرده است. علاوه بر این معیارها، کارشناسان معتقدند که متولیان تهیه و تدوین کتاب، لازم است جزئیات واقعی کتاب نظیر عنوان، مؤلف، ناشر، طراحی جلد و دیگر ویژگی‌های فیزیکی را در زمره بایسته‌های کتاب خوب قرار دهند (اسکیرسو^۲، ۱۹۹۱؛ انصاری و بابایی، ۲۰۰۲؛ شلدون، ۱۹۹۸). رضی (۱۳۸۸) شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی را از پنج جنبه تقسیم می‌کند که عبارت‌اند از: شکل ظاهری، محتوا، ساختار، زبان و روش. منصوریان (۱۳۹۲) نیز صد ویژگی یک کتاب کارآمد را در ده مقوله دسته‌بندی کرده است که تخصص-گرایی و هدف‌مندی موضوعی، توان نظری و دلالت‌های کاربردی، توان استنادی و ماهیت میان‌رشته‌ای، جامعیت و روزآمدی، صلاحیت و کارنامه پدیدآورندگان، پاکیزگی نگارشی و ادبی، انسجام محتوایی و ساختاری، هم‌خوانی با نظریه‌های یادگیری، ماهیت تعاملی و توان انگیزشی و ویژگی‌های فیزیکی و ظاهری را در بر می‌گیرد. از دیگر معیارها در تدوین کتاب زبان انگلیسی می‌توان ضرورت توجه به راهبردها (اور، ۱۹۹۶؛ ریچاردز^۳، ۱۹۹۳)، رعایت برابری جنسیتی در تهیه مطالب (کانینگ‌ورث، ۱۹۹۵)، ارزیابی محتوا پیش از استفاده، در هنگام استفاده و پس از آن (تاملینسون، ۲۰۱۳)، دسترسی به نسخه الکترونیکی در کنار نسخه چاپ‌شده کتاب (تامارا^۴، ۲۰۱۰)، توالی و تسلسل منطقی مطالب

1. Rivers
2. Skierso
3. Richard
4. Tamara

(لیتل جان^۱، ۲۰۱۱) و تناسب محتوا با نیازهای مخاطب (موکوندان^۲، حاجی محمدی و نیمه‌چیسالم^۳، ۲۰۱۱) را نام برد.

روش تحقیق و شیوه اجرا

پژوهش حاضر از نوع تحلیل محتوا (دورنیه^۴، ۲۰۰۷) است که بر اساس آن، مفاهیم و مقوله‌های موردنظر در متون منتخب مشخص شده‌اند. به کمک تحلیل محتوا می‌توان منابع و کتاب‌ها را از منظر محتوا و ویژگی‌های موردنظر نقد و بررسی کرد. همان گونه که پیش‌تر اشاره شد، هدف این پژوهش، مقایسه کتاب‌های دانشگاهی رشته زبان انگلیسی منتشرشده توسط انتشارات معتبر ملی و بین‌المللی است. با لحاظ کردن معیارهای یک کتاب جامع دانشگاهی رشته زبان انگلیسی که در بخش بعد، فهرست آن‌ها آمده است، نمونه‌هایی از کتاب‌های چاپ داخل و خارج، ارزیابی و بررسی شد. با توجه به ماهیت کیفی این پژوهش و برای تأمین روایی و پایایی آن، از روش ارزیابی لینکولن و گوبا^۵ (۱۹۸۵) استفاده شد و به منظور ارزیابی، چهار معیار موثق بودن و اعتبار، انتقال‌پذیری، اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری در نظر گرفته شد. برای نیل به معیارهای مذکور نیز اقداماتی به این شرح انجام گرفت: در ارتباط با معیار اعتبار و انتقال‌پذیری، فرایند پژوهش به تأیید چهار کارشناس و صاحب‌نظر رسید. در مورد معیار اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری هم کلیه مراحل انجام پژوهش و جزئیات آن، ثبت و همه مستندات به شکل الکترونیک (سی‌دی و چاپ) ذخیره شد. کرسول (۲۰۰۷) نیز هشت راهبرد را به منظور حصول روایی پژوهش کیفی مطرح می‌کند که رعایت دست‌کم دو مورد از آن‌ها می‌تواند روایی را تضمین کند. از جمله راهبردهایی که پژوهش حاضر از آن‌ها استفاده کرد می‌توان به ارتباط طولانی‌مدت پژوهشگر با پژوهش و مشاهدات و تجارب مستمر او در محیط پژوهش، کنترل بیرونی پژوهش از راه داوری یا گزارش شخص ثالث و دریافت دیدگاه شرکت‌کنندگان در پژوهش در زمینه اعتبار یافته‌ها و تفسیرها اشاره کرد. پس از اطمینان از سطح قابل قبول روایی و پایایی معیارهای موردنظر در این پژوهش،

1. Littlejohn
2. Mukundan
3. Nimehchisalem
4. Dörnyei
5. Lincoln & Guba

کتاب‌های منتخب بر اساس معیارهای این تحقیق توسط ۲۰ داور (۱۲ مرد و ۸ زن) ارزیابی شد، که از این تعداد، ۱۴ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۶ نفر دارای مدرک دکترای آموزش زبان انگلیسی بودند. به منظور حصول اطمینان از آگاهی داوران در زمینه نقد و بررسی کتاب‌ها و شیوه قضاوت و ارزیابی آن‌ها بر اساس معیارهای تعریف شده در این مطالعه، جلسه‌ای با حضور پژوهشگران و داوران پیش از آغاز ارزیابی کتاب‌ها برگزار شد؛ سپس سیاهه معیارها به داوران تحویل داده شد. در پایان فرایند داوری، سیاهه‌های کامل شده توسط پژوهشگران جمع‌آوری گردید. ارزیابی کتاب‌ها در مواردی بر اساس مقیاس لیکرت و طیف ضعیف، خوب و عالی و در مواردی دیگر بر اساس وجود یا عدم ویژگی موردنظر صورت گرفت. فرایند ارزیابی به دست داوران مدعو در طول ۳ ماه انجام گرفت (خرداد ماه، ۱۳۹۴). لازم به ذکر است که بررسی کیفیت پرداختن کتاب‌های مذکور به مقوله برابری جنسیتی در محتوا، نیازمند صرف زمان طولانی‌تر و به واسطه محاسبه کلمات، عبارت‌ها و جمله‌ها در عمل از دشواری بیشتری برخوردار بود؛ لذا ارزیابی این بخش توسط پژوهشگران این تحقیق انجام گرفت.

ویژگی‌های کتاب تخصصی خوب رشته زبان انگلیسی

در بخش قبل، خلاصه‌ای از بارزترین جنبه‌ها و معیارهای تهیه و ارزیابی کتاب از دیدگاه کارشناسان این حوزه ارائه شد (اسکیرسو، ۱۹۹۱؛ اور، ۱۹۹۶؛ تامارا، ۲۰۱۰؛ تاملینسون، ۲۰۱۳؛ ریچاردز، ۱۹۹۳؛ ریورز، ۱۹۸۱؛ شلدون، ۱۹۸۸؛ کانینگ ورث، ۱۹۹۵؛ لیتل جان، ۲۰۱۱؛ مک‌دوننا و شاو، ۲۰۰۳؛ موکوندان، حاجی محمدی و نیمه چیسالم، ۲۰۱۱). با اتکا به چارچوب‌های مذکور، اکنون به معرفی بایسته‌های یک کتاب خوب رشته زبان انگلیسی از نگاه مطالعه حاضر پرداخته می‌شود. این ویژگی‌ها در قالب چهار بخش ویژگی‌های ظاهری، مشخصات شناسنامه‌ای کتاب، فناوری و محتوا دسته‌بندی می‌شوند. هر کدام از این بخش‌ها نیز زیرمجموعه‌هایی دارند که در جدول ۱ فهرست آن‌ها آمده است. ویژگی‌های ظاهری، مواردی از قبیل وزن و استحکام کتاب، طرح و زیبایی آن و اطلاعات روی جلد را شامل می‌شود. مشخصات شناسنامه‌ای کتاب نیز عنوان، نام نویسنده، ناشر، بها، تعداد صفحه و شماره استاندارد کتاب را در بر می‌گیرد. معیار فناوری نیز به نسخه دیجیتال کتاب و دسترسی به منابع آنلاین می‌پردازد. معیار محتوا بخش‌های

جدول عناوین، تقدیر، پیشگفتار، قلم متن، زبان متن، روزآمد بودن مطالب، انسجام مطالب، پرهیز از اشتباه، توجه به مخاطب ویژه، ارجاع نویسی استاندارد، طرح پرسش و پیشنهاد، توجه به برابری جنسیتی، عدم گرایش به گروه‌ها و نژادهای خاص و فهرست راهنمای موضوعی را پوشش می‌دهد.

جدول ۱ معیارهای کتاب خوب دانشگاهی رشته زبان انگلیسی

<p>۱-۱. وزن و استحکام آن؛ ۲-۱. زیبایی شامل گرافیک/ تصویر، طراحی، کیفیت کاغذ؛ ۳-۱. قیمت؛ ۴-۱. توضیحات روی جلد شامل عنوان، نام نویسنده، سال چاپ و ناشر و ذکر اهداف اصلی در روی جلد.</p>	<p>۱. ویژگی‌های ظاهری:</p>
<p>۲-۱. عنوان؛ ۲،۲. مؤلف؛ ۳-۲. ناشر؛ ۴-۲. شماره بین‌المللی؛ ۵-۲. قیمت؛ ۶-۲. تعداد صفحه.</p>	<p>۲. مشخصات شناسنامه‌ای (مندرج در داخل کتاب):</p>
<p>۱-۳. نسخه دیجیتالی؛ ۲-۳. معرفی منابع آنلاین و تارنماها به منظور دسترسی به مطالب مرتبط و مکمل.</p>	<p>۳. فناوری:</p>
<p>۱-۴. جدول عناوین؛ ۲،۴. تقدیر و تشکر؛ ۳-۴. پیشگفتار (بیان اهداف)؛ ۴-۴. قلم متن (خوانا بودن)؛ ۵-۴. زبان قابل فهم و روان؛ ۶-۴. روزآمد بودن مطالب؛ ۷-۴. عاری بودن از اشتباه، رعایت اصول سجاوندی؛ ۸-۴. تسلسل و توالی مطالب (انسجام و پیوند منطقی مطالب)؛ ۹-۴. عناوین متنوع و جالب؛ توجه به مخاطب ویژه؛ ۱۰-۴. لحاظ کردن بخش تمرین، بحث و گفت‌وگو، پیشنهادها و پرسش‌هایی به منظور پژوهش بیشتر؛ ۱۱-۴. عدم گرایش به گروه‌های فکری و نژادهای خاص؛ ۱۲-۴. برابری جنسیتی در کاربرد مطالب؛ ۱۳-۴. ارجاع نویسی استاندارد و رعایت امانت در نقل قول‌ها؛ ۱۴-۴. داشتن فهرست راهنمای موضوعات.</p>	<p>۴. محتوا:</p>

مواد و مطالب

به منظور بررسی ویژگی‌های کتاب جامع دانشگاهی رشته زبان انگلیسی، با در نظر گرفتن معیارهای بالا، از هر کدام از ناشران داخلی، (دانشگاه پیام نور، سمت، خط سفید، راهنما و زبانکده) یک عنوان کتاب و از ناشران خارجی (دانشگاه آکسفورد، کیمبریج، راتلج، بلک‌ول و لانگ‌من) نیز یک عنوان کتاب انتخاب شد. نکته قابل ذکر در اینجا این است

که شیوه گزینش کتاب‌ها بر اساس نظرسنجی پژوهشگر از دانشجویان زبان انگلیسی در مقاطع مختلف و اساتید دانشگاه بود. منابع منتخب ناشران بین‌المللی از نوع ارجینال بودند. فهرست کتاب‌های منتخب در زیر آمده است:

Farhady (2012). <i>Research methods in Applied Linguistics</i> .	۱. دانشگاه پیام نور:	انتشارات داخلی
Delshad (2003). <i>A Course in Reading Journalistic Material</i> .	۲. سمت:	
Ahmadi and Sabourianzadeh (2013). <i>Learning Theories and Teaching Practices in Second language</i> .	۳. خط سفید:	
Keshavarz (2012). <i>Contrastive analysis and error analysis</i> .	۴. راهنما:	
Mirhassani and Farhady (2008). <i>Reading through interaction</i> .	۵. زبانکده:	
Thornbury (1997). <i>About Language: Tasks for Teachers of English</i> .	۱. کمبریج:	انتشارات خارجی
Dörnyei, Z. (2007). <i>Research methods in applied linguistics</i> .	۲. آکسفورد:	
Cook and Newson (1996). <i>Chomsky's Universal Language</i> .	۳. بلک‌ول:	
Leech (1983). <i>Principles of Pragmatics</i> .	۴. لانگ‌من:	
Hall and Hewings (2001). <i>Innovations in English Language Teaching</i> .	۵. راتلج:	

یافته‌ها

پس از ارزیابی کتاب‌های منتخب توسط داوران، بر پایه وجود یا فقدان معیارهای موردنظر در این پژوهش، نتایج به دست آمده در جدول‌های ۲ تا ۱۱ ارائه شد. قضاوت قاطبه داوران در مورد ویژگی‌های ظاهری کتاب در ارتباط با وزن و استحکام نشان داد که کتاب‌های زبان انگلیسی چاپ ناشران داخلی در سطحی پذیرفتنی از این معیار هستند؛ بر این اساس، انتشارات دانشگاه پیام نور، زبانکده، خط سفید، و سمت به ترتیب توسط ۸۹٪، ۸۸٪، ۸۵٪ و ۸۳٪ از داوران، در سطح خوب ارزیابی شدند؛ و در مورد انتشارات راهنما ۹۰٪ از داوران این ویژگی‌ها را در سطح عالی ارزیابی کردند. وزن و استحکام کتاب در حوزه انتشارات بین‌المللی نیز اغلب از نگاه ۹۱٪، ۸۸٪، ۸۶٪ و ۸۲٪ از داوران به ترتیب در مورد انتشارات کمبریج، لانگ‌من و آکسفورد در سطح عالی گزارش شد. به ترتیب بنا بر قضاوت ۸۹٪ از داوران در این مورد، تنها انتشارات بلک‌ول در مرتبه خوب قرار گرفت. نتایج این بررسی در جدول ۲ قابل مشاهده است.

جدول ۲ ویژگی‌های ظاهری (وزن کتاب و استحکام آن)

عالی	خوب	ضعیف	
%۹	%۸۳	%۸	۱. سمت
%۷	%۸۹	%۴	۲. دانشگاه پیام نور
%۷	%۸۸	%۵	۳. زبانکده
%۹۰	%۶	%۴	۴. راهنما
%۹	%۸۵	%۶	۵. خط سفید
%۹۱	%۶	%۲	۱. کمبریج
%۸۲	%۱۶	%۲	۲. آکسفورد
%۱۱	%۸۹	%۰	۳. بلک ول
%۸۶	%۱۴	%۰	۴. لانگ من
%۸۸	%۱۰	%۱	۵. راتلج

یکی دیگر از معیارهای ارزیابی کتاب خوب و جامع دانشگاهی، توجه به مشخصات ظاهری آن از نظر گرافیکی، طراحی و کیفیت کاغذ چاپ است. همان گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد، به استثنای سازمان سمت که از نگاه بیشتر داوران (۶۱٪) در سطح پایینی قرار داشت، دیگر کتاب‌های انگلیسی‌ناشران داخلی (خط سفید، دانشگاه پیام نور، راهنما و زبانکده به ترتیب ۸۰٪، ۷۸٪، ۷۳٪ و ۶۹٪) از این حیث کیفیت خوبی داشتند. بر طبق ارزیابی داوران، این ویژگی‌ها در مورد کتاب‌های ناشران معتبر بین‌المللی (آکسفورد، ۸۲٪؛ بلک‌ول، ۸۰٪؛ کمبریج، ۷۱٪) عموماً در سطح خوب قرار داشت و انتشارات لانگ‌من، مرتبه عالی (۷۹٪ داوران) را در این زمینه کسب کرد.

جدول ۳ ویژگی‌های ظاهری کتاب (زیبایی کتاب: گرافیک/ تصویر، طراحی و کیفیت کاغذ)

عالی	خوب	ضعیف	
%۱۸	%۲۱	%۶۱	۱. سمت
%۱۲	%۷۸	%۱۰	۲. دانشگاه پیام نور
%۱۸	%۶۹	%۱۳	۳. زبانکده
%۱۷	%۷۳	%۱۰	۴. راهنما
%۸	%۸۰	%۱۲	۵. خط سفید
%۲۴	%۷۱	%۵	۱. کمبریج
%۱۰	%۸۲	%۸	۲. آکسفورد
%۱۴	%۸۰	%۶	۳. بلک ول
%۷۹	%۱۲	%۹	۴. لانگ من
%۲۸	%۶۶	%۶	۵. راتلج

بهای کتاب یکی از معیارهای بررسی شده در این پژوهش بود. طبق جدول ۴، به استثنای انتشارات خط سفید که بهای آن بر اساس نظر ۶۱٪ از داوران، گران ارزیابی شد، ارزیابی داوران درباره قیمت کتاب‌های چاپ ناشران معتبر داخلی (زبانکده، ۷۹٪؛ سمت، ۷۱٪؛ پیام‌نور، ۶۹٪ و راهنما، ۶۰٪)، مناسب تشخیص داده شد. در مورد انتشارات بین‌المللی (کمبریج، ۷۷٪؛ بلک‌ول، ۷۱٪؛ لانگ‌من، ۶۶٪؛ آکسفورد، ۶۲٪ و راتلج؛ ۵۹٪) قیمت کتاب‌های زبان انگلیسی منتشرشده، منطقی تشخیص داده شد.

جدول ۴ ویژگی‌های ظاهری (قیمت کتاب)

مناسب	گران		
۷۱٪	۲۹٪	۱. سمت	انتشارات داخلی
۶۹٪	۳۱٪	۲. دانشگاه پیام نور	
۷۹٪	۲۱٪	۳. زبانکده	
۶۰٪	۴۰٪	۴. راهنما	
۳۹٪	۶۱٪	۵. خط سفید	
۷۷٪	۲۳٪	۱. کمبریج	انتشارات بین‌المللی
۶۲٪	۳۸٪	۲. آکسفورد	
۷۱٪	۲۹٪	۳. بلک‌ول	
۶۶٪	۳۴٪	۴. لانگ‌من	
۵۹٪	۴۱٪	۵. راتلج	

بخشی دیگر از ویژگی‌های یک کتاب کامل، مربوط به شناسنامه آن است که روی جلد درج می‌شود و شامل عنوان کتاب، نام نویسنده یا نویسندگان، سال چاپ و ناشر؛ همچنین درج اهداف کلی کتاب در پشت جلد آن است. رجوع به جدول ۵ مبین این موضوع است که بر پایه ارزیابی داوران (۱۰۰٪)، غالب انتشارات منتخب داخلی واجد این ویژگی‌ها هستند؛ با این حال، بیشتر کتاب‌های چاپ داخل، به استثنای انتشارات زبانکده و راهنما، فاقد ویژگی چهارم یعنی ذکر اهداف کتاب روی جلد آن هستند. بررسی داوران (۱۰۰٪) نشان داد که کتاب‌های انگلیسی چاپ پنج ناشر معروف خارجی، از چهار ویژگی مذکور برخوردار هستند.

جدول ۵ ویژگی‌های ظاهری (توضیحات روی جلد)

ذکر اهداف کتاب روی جلد		سال چاپ و ناشر		نام نویسنده		عنوان کتاب		
فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	
%۱۰۰			%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۱. سمت
%۱۰۰			%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۲. دانشگاه پیام نور
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۳. زبانکده
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۴. راهنما
%۱۰۰			%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۵. خط سفید
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۱. کمبریج
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۲. آکسفورد
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۳. بلک ول
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۴. لانگ من
	%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰		%۱۰۰	۵. اراتلج

یکی دیگر از ملاک‌های کتاب خوب دانشگاهی در این مطالعه، درج مشخصات شناسنامه‌ای کتاب در داخل آن است که عنوان، نام نویسنده یا نویسندگان، ناشر، شماره بین‌المللی و بها را در بر می‌گیرد. بر اساس دیدگاه داوران (۱۰۰٪)، کتاب‌های ناشران داخلی و بین‌المللی، این ویژگی‌ها را دارند. جدول ۶ نتایج این بررسی را نشان می‌دهد.

جدول ۶ مشخصات شناسنامه‌ای کتاب (مندرج در داخل آن)

عنوان	مؤلف		ناشر		شماره بین‌المللی		قیمت
	فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	
انتشارات داخلی ۱. سمت	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۲. دانشگاه پیام نور	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۳. زبانکده	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۴. راهنما	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۵. خط سفید	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
انتشارات بین‌المللی ۱. کمبریج	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۲. آکسفورد	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۳. بلک ول	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۴. لانگ من	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد
۵. راتلج	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	موجود فاقد

امروزه دسترسی به نسخه‌های دیجیتال کتاب‌های دانشگاهی و لحاظ کردن بخشی با عنوان معرفی منابع مکمل موجود در فضای مجازی از جمله ویژگی‌های یک کتاب جامع تلقی می‌شود. با مراجعه به جدول ۷ به وضوح می‌توان دید که ارزیابی داوران (۱۰۰٪)، نبود نسخه دیجیتال کتاب‌های ناشران منتخب ایرانی را تأیید می‌کند. در مقابل، کتاب‌های ناشران خارجی، بدون استثنا نسخه دیجیتال دارند؛ به علاوه، بررسی کتاب‌های مزبور توسط داوران (۱۰۰٪) نشان داد که بخش معرفی مطالب و تارنماها برای تعمیق محتوا و مطالعه بیشتر مخاطبان در هیچ کدام از کتاب‌های ناشران داخلی و غالب انتشارات خارجی در نظر

گرفته نشده است. در این زمینه تنها انتشارات لانگ من مطالب و منابع آنلاین را برای رجوع و مطالعه بیشتر گنجانده است.

جدول ۷ فناوری

معرفی منابع آنلاین و تارنهاها به منظور دسترسی به مطالب مرتبط و مکمل		نسخه دیجیتالی کتاب	
فاقد	موجود	فاقد	موجود
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۱. سمت
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۲. دانشگاه پیام نور
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۳. زبانکده
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۴. راهنما
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۵. خط سفید
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۱. کمبریج
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۲. آکسفورد
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۳. بلکول
	٪۱۰۰	٪۱۰۰	۴. لانگ من
٪۱۰۰		٪۱۰۰	۵. راتلج

معیار دیگر برای بررسی کتاب‌های زبان انگلیسی ناشران داخلی و خارجی، بخش محتواست که جدول عناوین، تقدیر و تشکر، بیان اهداف، بخش تمرین و بحث، ارجاع نویسی و فهرست موضوعی در انتهای کتاب را شامل می‌شود. ارزیابی داوران (٪۱۰۰) نشان داد که در میان ناشران ایرانی، کتاب‌های سازمان سمت، دانشگاه پیام نور و راهنما از ویژگی‌های مذکور برخوردار بودند. انتشارات زبانکده فاقد بخش تقدیر و تشکر (٪۱۰۰) و فهرست موضوعی (٪۱۰۰) و انتشارات خط سفید فاقد بخش تمرین و بحث (٪۱۰۰) و فهرست موضوعی (٪۱۰۰) بود. بر اساس نظر داوران (٪۱۰۰)، انتشارات بین‌المللی، مشخصات فوق را در کتاب‌های خود گنجانده بودند و تنها در مورد بخش «تمرین و بحث و پیشنهادهایی برای تحقیق بیشتر» داوران (٪۱۰۰) انتشارات آکسفورد، بلکول و راتلج را فاقد این ویژگی‌ها دانستند. با مراجعه به جدول ۸ نتایج این بررسی را می‌توان ملاحظه کرد.

جدول ۸ محتوا (جدول عناوین، تقدیر و تشکر و ...)

جدول عناوین		تقدیر و تشکر		پیشگفتار (بیان اهداف)		لحاظ کردن تمرین، بحث، پیشنهادهای و پرسش‌هایی به منظور پژوهش		ارجاع‌نویسی و امانتداری در نقل قول		داشتن فهرست راهنمای موضوعات	
موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد	موجود	فاقد
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪
۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪

علاوه بر موارد مندرج در جدول ۸، معیار محتوا مجموعه‌ای دیگر از ویژگی‌ها را شامل می‌شود که عبارت‌اند از قلم متن، زبان متن، روزآمد بودن مطالب، رعایت اصول نگارش، تسلسل مطالب و توجه به مخاطب ویژه. بررسی محتوای کتاب‌های انتشارات داخلی توسط داوران این مطالعه، مؤید این امر بود که از حیث قلم متن یا خوانا بودن، انتشارات داخلی اغلب در سطح قابل قبول و انتشارات بین‌المللی در سطح بسیار مطلوبی قرار داشتند (سمت، ۶۶٪ در سطح خوب؛ پیام‌نور، ۷۰٪ در سطح خوب؛ زبانکده، ۶۵٪ در سطح عالی؛ راهنما، ۶۳٪ در سطح عالی؛ خط سفید، ۷۲٪ در سطح عالی؛ کمبریج، ۹۰٪؛ آکسفورد، ۸۰٪؛ بلک‌ول، ۷۴٪؛ لانگ‌من، ۸۸٪ و راتلج، ۸۹٪، همه در سطح عالی). الگوی ارزیابی متن در مورد این کتاب‌ها قضاوت در سطح عالی را در ارتباط با کلیه انتشارات مذکور نشان می‌دهد (سمت، ۷۱٪؛ پیام‌نور، ۶۳٪؛ زبانکده، ۶۹٪؛ راهنما، ۷۸٪؛ خط سفید، ۶۶٪؛ کمبریج، ۸۸٪؛ آکسفورد، ۸۸٪؛ بلک‌ول، ۸۰٪؛ لانگ‌من، ۸۹٪ و راتلج، ۸۶٪). به طور متوسط ۷۴ درصد از داوران، روزآمد بودن محتوای انتشارات داخلی (سمت، ۷۱٪؛ پیام‌نور، ۸۰٪؛ زبانکده، ۷۰٪؛ راهنما، ۸۰٪؛ خط سفید، ۷۰٪) را در سطح عالی یا خوب و متوسط، ۸۹ درصد از داوران این ویژگی را در مورد انتشارات بین‌المللی (کمبریج، ۹۱٪؛ آکسفورد، ۹۳٪؛ بلک‌ول، ۸۹٪؛ لانگ‌من، ۹۰٪ و راتلج، ۸۴٪)، در سطح عالی ارزیابی کردند. بررسی داوران در زمینه رعایت اصول سجاوندی و عاری بودن از اشتباه نشان داد که انتشارات داخلی و به طور قابل توجهی انتشارات خارجی (سمت، ۶۹٪؛ پیام‌نور، ۷۷٪؛ زبانکده، ۸۰٪؛ راهنما، ۸۹٪؛ خط سفید، ۶۷٪؛ کمبریج، آکسفورد، بلک‌ول، لانگ‌من، و راتلج، ۱۰۰٪) از این ویژگی در سطحی عالی برخوردار بودند. ویژگی تسلسل و توالی مطالب را ۶۶ درصد از داوران در مورد انتشارات داخلی در سطح خوب یا عالی و ۹۲ درصد از آن‌ها در مورد انتشارات خارجی در سطح عالی ارزیابی کردند (سمت، ۵۱٪؛ پیام‌نور، ۷۸٪؛ زبانکده، ۷۵٪؛ راهنما، ۶۷٪؛ خط سفید، ۶۳٪؛ کمبریج، ۹۷٪؛ آکسفورد، ۹۲٪؛ بلک‌ول، ۹۳٪؛ لانگ‌من، ۹۵٪ و راتلج، ۹۰٪). آخرین ویژگی از معیارهای زیرمجموعه محتوا، توجه به مخاطب ویژه است. ارزیابی این بخش نشان داد که به طور متوسط ۷۰ درصد از داوران معتقد بودند انتشارات داخلی این بعد را در محتوای کتاب‌ها در سطح عالی لحاظ کرده‌اند و این موضوع در مورد انتشارات خارجی در حدود ۹۰ درصد بوده است (سمت، ۷۲٪؛ پیام‌نور، ۸۱٪؛ زبانکده، ۶۷٪؛ راهنما، ۶۰٪؛ خط سفید، ۷۷٪؛ کمبریج، ۹۹٪؛ آکسفورد، ۱۰۰٪؛ بلک‌ول، ۹۰٪؛ لانگ‌من، ۹۸٪ و راتلج، ۹۰٪). نتایج ارزیابی این معیارها را در جدول ۹ می‌توان مشاهده کرد.

یکی دیگر از ملاک‌های کتاب خوب بر مبنای چارچوب ارائه شده در پژوهش حاضر، مقوله پرداختن به کاربرد متعادل/ارجاع به جنسیت در محتوای کتاب است. مبنای ارزیابی این موضوع اسامی، ضمائر، صفات و هر مفهوم و واژه‌ای است که به یکی از دو جنس مذکر یا مؤنث برمی‌گردد یا کلماتی که می‌تواند به هر کدام از دو جنس اشاره داشته باشد و به عنوان موارد ارجاعی بی‌طرف تلقی شود. به عنوان نمونه، Jane, she, her, wife به جنس مؤنث، policeman, he, his, him, Edward, everybody و people, crowd, they, you مصادیق ارجاع بی‌طرف محسوب می‌شوند. تحلیل محتوایی کتاب‌های انتشارات داخلی (ن.ک. جدول ۱۰) نشان داد که از میان این انتشارات تنها سمت در ارجاع به سه مقوله ارجاع بی‌طرف (۲۲/۶۷٪)، ارجاع به جنس مؤنث (۳۸٪) و ارجاع به جنس مذکر (۳۹/۲۹٪) تعادل نسبی را رعایت کرده است. چهار ناشر داخلی دیگر نیز بیشترین مورد ارجاع را به ارجاع بی‌طرف اختصاص داده‌اند و از نظر ارجاع به یکی از دو جنس مذکر و مؤنث به طور نامتعادلی، راهنما (۳۷/۲٪)، خط سفید (۲۲/۳۴٪) و دانشگاه پیام نور (۱۰٪) بیشترین ارجاع را به جنس مذکر و زبانکده (۱۷/۳۸٪) بیشترین ارجاع را به جنس مؤنث داشته‌اند. انتشارات بین‌المللی (راتلج، ۷۰/۱۸٪؛ آکسفورد، ۶۶٪؛ لانگ‌من، ۵۷/۷٪؛ بلک‌ول، ۵۲/۳٪ و کمبریج، ۴۴/۶۷٪) نیز همانند گروه اول، بیشترین ارجاع را به موارد بی‌طرف داشته‌اند.

جدول ۱۰ محتوا (برابری جنسیتی در کاربرد مطالب)

تعداد ارجاع بی‌طرف	درصد	تعداد ارجاع به مؤنث	درصد	تعداد ارجاع به مذکر	درصد	
۱۲۳۶	۲۲/۶۷٪	۲۰۷۳	۳۸٪	۲۱۴۲	۳۹/۲۹٪	۱. سمت
۲۱۶۰	۸۹/۲۱٪	۱۵	۰/۷۹٪	۲۴۶	۱۰٪	۲. دانشگاه پیام نور
۲۴۶۶	۷۲/۱۶٪	۵۹۴	۱۷/۳۸٪	۳۵۷	۱۰/۴۵٪	۳. زبانکده
۸۱۶	۵۲/۲۴٪	۱۶۵	۱۰/۵۶٪	۵۸۱	۳۷/۲۰٪	۴. راهنما
۳۲۴۰	۷۴/۴۸٪	۱۳۸	۳/۱۷٪	۹۷۲	۲۲/۳۴٪	۵. خط سفید
۱۹۳۵	۴۴/۶۷٪	۹۶۶	۲۲/۳٪	۱۴۳۱	۳۳٪	۱. کمبریج
۱۳۳۵	۶۶٪	۷۳	۳/۶٪	۶۱۵	۳۰/۴٪	۲. آکسفورد
۲۰۵۶	۵۲/۳٪	۴۵۰	۱/۱۴٪	۱۴۲۶	۳۶/۲۷٪	۳. بلک‌ول
۹۹۰	۵۷/۷٪	۱۱۴	۶/۶۴٪	۶۱۲	۳۵/۶۷٪	۴. لانگ‌من
۳۵۱۶	۷۰/۱۸٪	۱۳۸	۲/۷۵٪	۱۳۵۶	۲۷٪	۵. راتلج

جدول ۱۱ محتوا (عدم گرایش به گروه‌های فکری و نژادهای خاص)

عدم گرایش به گروه‌ها یا نژادهای خاص	گرایش به گروه‌ها یا نژادهای خاص	
%۹۸	%۲	۱. سمت
%۹۹	%۱	۲. دانشگاه پیام نور
%۹۶	%۴	۳. زبانکده
%۹۳	%۷	۴. راهنما
%۹۵	%۵	۵. خط سفید
%۸۰	%۲۰	۱. کمبریج
%۸۵	%۱۵	۲. آکسفورد
%۹۰	%۱۰	۳. بلک ول
%۸۶	%۱۴	۴. لانگ‌من
%۸۸	%۱۲	۵. راتلج

انتشارات داخلی

انتشارات بین‌المللی

آخرین مقوله از معیار محتوا در مورد کتاب خوب دانشگاهی رشته زبان انگلیسی، عدم گرایش به گروه‌های فکری و نژادهای خاص است. ارزیابی این بخش از محتوا (جدول ۱۱) نشان داد که ۹۶ درصد از داوران به عدم گرایش به گروه‌های فکری و نژادهای خاص در مورد انتشارات داخلی معتقد بودند و ۸۴ درصد از آنها اظهار داشتند که انتشارات بین‌المللی از جهت گیری‌های نژادی اجتناب کرده‌اند (سمت، ۹۸٪؛ پیام‌نور، ۹۹٪؛ زبان‌کنده، ۹۶٪؛ راهنما، ۹۳٪؛ خط سفید، ۹۵٪؛ کمبریج، ۸۰٪؛ آکسفورد، ۸۵٪؛ بلک‌ول، ۹۰٪؛ لانگ‌من، ۸۶٪ و راتلج، ۸۸٪).

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازتعریف معیارهای کتاب جامع دانشگاهی ویژه دانشجویان و دانش‌پژوهان رشته زبان انگلیسی انجام شد. در این راستا با مراجعه به پژوهش‌ها و مطالعات گسترده در حوزه تدوین و ارزیابی کتاب و بهره‌گیری از چارچوب‌ها و الگوهایی که زوایا و ابعاد گوناگون ارزیابی کتاب را مطرح کرده‌اند، تلاش شد مجموعه‌ای از ملاک‌ها و معیارهای یک کتاب قابل قبول دانشگاهی ارائه شود؛ سپس با انتخاب ۱۰ عنوان کتاب از میان ناشران معتبر داخلی و بین‌المللی، فرایند بررسی و ارزیابی آنها بر مبنای معیارهای تعریف شده صورت گرفت. یافته‌های تحقیق حاضر، مبین این موضوع است که هرچند ناشران بین‌المللی در بسیاری از موارد، معیارهای مورد نظر در زمینه یک کتاب خوب در حوزه تخصصی زبان انگلیسی را دارا بودند، هیچکدام از کتاب‌های بررسی شده به تنهایی از همه معیارها برخوردار نبود. به عنوان نمونه، در زمینه برابری کاربرد جنسیتی از بین ۱۰ کتاب مورد نظر فقط کتاب A. Delshad (2003). *Course in Reading Journalistic Material* از سازمان سمت تناسب را رعایت کرده بود. ارزیابی کتاب‌ها نشان داد که از میان ناشران داخلی و بین‌المللی، کتاب Thornbury (1997). *About Language: Tasks for Teachers of English*. نشر کمبریج با اندک تفاوتی نسبت به سایر ناشران خارجی، بالاترین میزان بهره‌مندی از معیارهای به کاررفته در این پژوهش را داشت.

بر اساس یافته‌های پژوهش، کتاب‌های منتخب حوزه زبان انگلیسی چاپ ناشران داخلی و خارجی (به عنوان نمونه، مدل کایننگ‌ورث، ۱۹۹۵ و ریورز، ۱۹۸۱) از حیث ویژگی‌های ظاهری (وزن، استحکام، زیبایی، طراحی، کیفیت کاغذ و بهای کتاب) مناسب

هستند؛ اگرچه ارزیابی نشان داد در مواردی مانند سازمان سمت، گرافیک و کیفیت کاغذ در سطحی ضعیف قرار دارد و از نظر قیمت کتاب، بهای انتشارات خط سفید، نامناسب تلقی شد. در حالی که کیفیت و بهای مناسب کتاب می‌تواند یکی از فاکتورهای مهم موفقیت آن باشد. بررسی کتاب‌های مذکور از حیث درج مشخصات روی جلد از قبیل عنوان، نام نویسنده یا نویسندگان، ناشر و ذکر اهداف کلی؛ همچنین لحاظ کردن این ویژگی‌ها در داخل کتاب بیانگر این مطلب است که غالب کتاب‌های مذکور حائز ویژگی‌های بالا هستند؛ با این حال، یکی از ضعف‌های اکثر کتاب‌های انتشارات داخلی، عدم ذکر اهداف کلی به عنوان یکی از ملزومات کتاب خوب، روی جلد است (به عنوان نمونه، مدل شلدون، ۱۹۸۸).

گسترش روزافزون کتابخانه‌های الکترونیکی و لزوم دسترسی سریع و آسان به نسخه‌های دیجیتالی (اسکیرسو، ۱۹۹۱) کتاب‌های تخصصی برای استفاده دانشجویان، محققان و علاقه‌مندان به کتاب‌های زبان انگلیسی، ناشران معتبر بین‌المللی را به سمت عرضه نسخه‌های دیجیتالی کتاب‌ها سوق داده است. با وجود اهمیت این موضوع، ناشران داخلی کماکان تنها نسخه چاپی کتاب‌ها را روانه بازار می‌کنند؛ لذا انتشارات داخلی باید در آینده در کنار نسخه‌های چاپی، نسخه‌های دیجیتال کتاب‌های خود را عرضه کنند؛ هرچند این امر در سال‌های اخیر شروع شده است، هنوز بسیاری از کتاب‌های چاپ داخل نسخه دیجیتال ندارند.

علاوه بر معیارهای بالا، همان گونه که در مدل‌های مختلف تدوین و ارزیابی کتاب تأکید شده است (موکوندان و همکاران، ۲۰۱۱؛ شلدون، ۱۹۸۸)، هر مخاطبی انتظار دارد که یک کتاب جامع، بخش‌های عنوانین، تقدیر، مقدمه، ارائه تمرین و طرح پرسش‌های بیشتر، رعایت امانت در نقل قول و لحاظ کردن فهرست موضوعی در انتهای کتاب را داشته باشد. بررسی‌ها نشان داد که اکثر ناشران سرشناس داخلی و خارجی این ویژگی‌ها را در کتاب‌های خود گنجانده‌اند.

از دیگر وجوه گیرایی کتاب و جذب مخاطب، خوانا بودن متن، روزآمد بودن محتوا، رعایت توالی و منطق در ارائه مطالب و توجه به مخاطب ویژه است. ابعاد مذکور در کتاب‌های منتخب به طور مطلوبی رعایت شده است و این امر، بالقوه در جذب مخاطب نقش بسزایی دارد. بر مقوله برابری جنسیت در محتوای کتاب به طور اعم و در حوزه زبان انگلیسی به طور اخص در حیطه آموزش انتقادی (به عنوان نمونه، کینچلو^۱، ۲۰۰۸؛

مک‌لارن^۱، ۲۰۰۳) تأکید شده است؛ از این رو، ارجاع متعادل به هر یک از دو جنس مذکر و مؤنث از جمله مشخصات یک کتاب خوب تلقی می‌شود. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد و ارزیابی کتاب‌های ناشران داخلی و خارجی نشان داد، سازمان سمت تنها موردی بود که در زمینه کاربرد اسامی، ضمائر، واژگان و هرگونه ارجاع به جنسیت مذکر و مؤنث، جانب اعتدال را رعایت کرده است؛ در حالی که این بررسی، گرایش یک‌جانبه سایر انتشارات ایرانی و خارجی را به یکی از این دو جنس نشان می‌دهد؛ لذا نویسندگان و ناشران باید در کاربرد متعادل هرگونه ارجاع به جنسیت، توازن را مد نظر داشته باشند.

به عنوان آخرین نکته در باب معیارهای یک کتاب جامع زبان انگلیسی باید گفت که «زبان نباید ابزار تبلیغ و سلطه گروهی خاص یا تخریب نژاد یا گروهی دیگر باشد» فیلیپسون^۲ (۲۰۰۴)؛ به عبارتی دیگر، توجه به عدم گرایش و تبلیغ محتوا به سود ایدئولوژی یا نژادی مشخص و اتخاذ موضع بی‌طرفی امری ضروری است. بررسی محتوایی کتاب‌های برگزیده در این تحقیق، این موضوع را اثبات می‌کند و این ویژگی یکی از امتیازات کتاب‌های موردنظر محسوب می‌شود. انتشارات داخلی از این حیث در سطح بالاتری از ارزیابی قرار گرفتند.

کوتاه سخن اینکه، با وجود بهره‌مندی انتشارات داخلی از غالب معیارهای موردنظر در این پژوهش، در مجموع، انتشارات بین‌المللی منتخب در مطالعه کنونی، حائز سطح بالاتری از ملاک‌های یک کتاب خوب دانشگاهی مربوط به حوزه زبان انگلیسی هستند که این موضوع مؤید لزوم توجه جدی‌تر نویسندگان و ناشران داخلی به ارتقای سطح کیفی و تحقق معیارهای یک کتاب جامع و پوشش کاستی‌های آن است. مطالعه حاضر دو پیشنهاد را پیش روی پژوهشگران آینده قرار می‌دهد: نخست، نظر به اینکه این پژوهش، معیارهای کتاب خوب را در مورد ۱۰ عنوان کتاب از ۱۰ ناشر داخلی و خارجی نقد و بررسی کرد، پژوهش‌های آتی می‌توانند معیارهای قابل قبول در زمینه تهیه و تدوین کتاب‌های تخصصی حوزه زبان انگلیسی را در گستره‌ای وسیع‌تر و در ارتباط با سایر ناشران معتبر ملی و بین‌المللی واکاوی کنند؛ دوم اینکه، با توجه به روند رو به رشد تولید نسخه‌های دیجیتال کتاب و توسعه چشمگیر کتابخانه‌های دیجیتال، پژوهش‌های بعدی می‌توانند به طور ویژه بر موضوع معیارهای کتاب خوب دانشگاهی در حوزه زبان انگلیسی در مورد نسخه‌های دیجیتال تمرکز کنند.

1. McLaren
2. Philipson

منابع

- رضی، احمد (۱۳۸۸). «شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی»، سخن سمت، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۱، صص ۲۱-۳۰.
- زین‌آبادی، حسن‌رضا و فرشته بابان‌آبادی (۱۳۹۶). «تأملی بر عوامل و نشانگان کارآمدی و اثربخشی یک کتاب مطرح در رشته مدیریت آموزش»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۴۰، صص ۱-۲۴.
- منصوریان، یزدان (۱۳۹۲). «صد ویژگی کتاب‌های دانشگاهی کارآمد و اثربخش»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۹، صص ۱-۱۷.
- Ahmadi, M., & Sabourianzadeh, N. (2013). *Learning Theories and Teaching: Practices in Second language*. Tehran: Khate Sefid Press.
- Akbari, R. (2008). Postmethod discourse and practice. *TESOL Quarterly*, 42(4), 641-652.
- Ansary, H., & Babaii, E. (2002). Universal characteristics of EFL/ESL textbooks: A step towards systematic textbook evaluation. *The Internet TESL Journal*, 8(2), 1-9.
- Amirian, Z., & Tavakoli, M. (2009). Reassessing the ESP Courses Offered to Engineering Students in Iran. *English for Specific Purposes World*, 8(23), 1-13. <http://esp-world.info/>
- Baleghizadeh, S., & Rahimi, A. H. (2011). Evaluation of an ESP Textbook for the Students of Sociology. *Journal of Language Teaching and Research*, 2(5), 1009-1014. doi: 10.4304/jltr.2.5
- Benesch, S. (2001). *Critical English for Academic Purposes: Theory, politics and practice*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Brown, J. (1995). *The Elements of language curriculum*. Boston, MA: Heinle and Heinle Publishers.
- Celce-Murcia, M. (Ed.) (1991). *Teaching English as a second or foreign language*. Boston: Heinle and Heinle Publishers.
- Cook, V. J., & Newson, M. (1996). *Chomsky's Universal Language*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Cortazzi, M., & Jin, L. (1999). Cultural mirrors materials and methods in the EFL classroom. In E. Hinkel (Ed.), *Culture in second language teaching and learning* (pp. 196-219). Cambridge: Cambridge University Press.
- Creswell, J. (2007). *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Cunningworth, A. (1995). *Choosing your coursebook*. Oxford: Heinemann.
- Davison, W. F. (1976). Factors in evaluating and selecting texts for the foreign language classroom. *ELT Journal*, 30(4), 310-314.
- Delshad, S. (2003). *A Course in Reading Journalistic Material*. Tehran: SAMT.
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. Oxford/NY: Oxford University Press.
- Farhady (2012). *Research methods in Applied Linguistics*. Tehran: Payame Nour University.
- Gray, J. (2000). The ELT coursebook as cultural artefact: How teachers censor and adapt. *ELT Journal* 54(3), 274-283.
- Gray, F. (2002). The global coursebook in English language teaching. In D. Block & D.

- Cameron (Eds.), *Globalization and language teaching* (151–166). London: Routledge.
- Hall, D. R., & Hewings, A. (Eds.) (2001). *Innovations in English Language Teaching*. London: Routledge.
- Harmer, J. (2001). *The Practice of English Language Teaching*. Harlow: Longman
- Harwood, N. (2005). What do we want EAP teaching materials for? *Journal of English for Academic Purposes* 4 (2005) 149–161. doi: 10.1016/j.jeap.2004.07.008
- Haycroft, J. (1998). *An Introduction to English Language Teaching*. England: Longman.
- Hutchinson, T., & Torres, E. (1994). The textbook as agent of change. *ELT Journal* 48(4), 315–328.
- Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for specific purposes. A learning-centered approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hyland, K. (2006). English for academic purposes, an advanced resource book. In C. Tribble (2009), writing academic English – a survey review of current published resources. *ELT Journal*, 63(4), 400-417.
- Keshavarz (2012). *Contrastive analysis and error analysis*. Tehran: Rahnama Press.
- Kincheloe, J. L. (2008). Critical pedagogy and the knowledge wars of the twenty-first century. *International Journal of Critical Pedagogy*, 1(1).
- Kitao, K., & Kitao, S. (1997). Selecting and developing teaching/learning Materials. *The Internet TESL Journal*, 4(4). [Http://www.aitech.ac.jp/~iteslj/Articles/Kitao-Materials.html](http://www.aitech.ac.jp/~iteslj/Articles/Kitao-Materials.html).
- Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. New York: Longman.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Littlejohn, A. (2011). The analysis of language teaching materials: inside the Trojan Horse. In B. Tomlinson (Ed.), *Material development in language teaching* (179– 211). Cambridge: Cambridge University Press.
- Mazdayasna, G., & Tahririan, M. H. (2008). Developing a profile of the ESP needs of Iranian students: The case of students of nursing and midwifery. *Journal of English for Academic Purposes*, 7, 277-289.
- McDonough, J., & Shaw, C. (2003). *Materials and methods in ELT*. Oxford: Blackwell.
- McDonough, J., Shaw, C., & Masuhara, H. (2012). *Materials and methods in ELT: A teacher's guide* (3rd ed). London: Blackwell.
- McLaren, P. (2003). Critical pedagogy: A look at the major concepts. In A. Darder, M. Baltodano, & D. R. Torres (Eds.), *The Critical pedagogy reader* (pp. 69- 103). New York: Routledge Falmer.
- Mirhassani, A., & Farhady, H. (2008). *Reading through interaction*. Tehran: Zabankadeh Publications.
- Mukundan, J., R. Hajimohammadi, & V. Nimehchisalem. (2011). Developing an English language textbook evaluation checklist. *Contemporary Issues in Education Research*, 4(6), 21-27.
- O'Neill, R. O. (1982). Why use textbooks? *ELT Journal*, 36(2), 104-111.
- Pawson, R., & Tilley, N. (1997). *Realistic evaluation*. London: Sage Publications.
- Phillipson, R. (2004). English as threat or resource in continental Europe. In A. Gardt & B. Hüppauf (Eds.), *Globalization and the future of German* (pp.47-64), Berlin: Mouton de

- Gruyter.
- Richards, J. C. (1993). Beyond the textbook: The role of commercial materials in language teaching. *Perspectives*, 5(1), 43-53.
- Rivers, W. M. (1981). *Teaching foreign-language skills*. Chicago: Chicago University Press.
- Sheldon, L. E. (1988). Evaluating ELT textbook and materials. *ELT Journal*, 42(4), 237-246.
- Skierso, A. (1991). Textbook selection and evaluation. In M. C. Murcia (ed.), *Teaching English as a second or foreign language* (pp. 432-453), Boston: Heinle and Heinle Publishers.
- Soleimani, H., & Shafie Khah, N. (2014). Are ESP textbooks satisfying students? A case in Iran. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 5(2), 1-9.
- Tamara, C. (2010). *Evaluation criteria*. [PowerPoint slides] <http://www.slideshare.net/shoreland/evaluation-criteria-4670890>
- Thornbury, S. (1997). *About Language: Tasks for Teachers of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomlinson, B. (2001). Materials development. In R. Carter & D. Nunan (Eds.), *The Cambridge guide to TESOL*, (66-71). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomlinson, B. (2013). Second language acquisition and materials development. In B. Tomlinson (Ed.), *Applied linguistics and materials development* (pp. 11-29). New York, NY: Bloomsbury.
- Tucker, C. A. (1975). Evaluating beginning textbooks. *English Teaching Forum*, 13, 355-361.
- Ur, P. (1996). *A Course in Language Teaching. Practice and Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, D. (1983). Developing criteria for textbook evaluation. *ELT Journal*, 37(3), 251-255.
- Yaghoubi Nezhad, H., Atarodi, I., & Khalili, M. (2013). A Checklist-Based Evaluative and Comparative Study of ESP Books: The Case of Mechanical Engineering. *Journal of Foreign Language Teaching and Translation Studies*, 2(2), 50-69.